

تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه

رقيه خرم نیا^۱، ملیحه سادات علوی^۲، زهرا زارع زردینی^۳، اکرم اقبالی خمایی^۴

۱- کارشناسی روان شناسی عمومی، دانشگاه هرمزگان

R.khoramnia@gmail.com

۲- کارشناسی مهندسی نرم افزار، دانشگاه ابن یمن سبزوار

Alavi009@gmail.com

۳- کارشناسی مهندسی بهداشت محیط، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

z.zare1@gmail.com

۴- کارشناسی ارشد، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور واحد رشت

A.eghbali@gmail.com

چکیده:

با پیشرفت تکنولوژی و فناوری در جهان امروز، شبکه های اجتماعی روی کار آمدند به طوری توانستند طرفداران زیادی در گروه های سنی مختلف را به خود جذب کنند. حال پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش شبکه های مجازی بر تعاملات خانواده و مدرسه انجام گرفته است. که بدین منظور از مطالعات قبلی به عنوان منابع استفاده شده است. نتایج کلی تحقیق بیانگر آن است که کم رنگ شدن روابط عاطفی درون خانواده اعم از روابط بین همسران، والدین و فرزندان و تحلیل رفتن فضای تعاملی بین آنها، نشان دهنده از بین رفتن بسیاری از پیوندهای سنتی گذشته در انسان های عصر جدید است. که یکی از دلایل اصلی بروز این مسئله، فناوری های ارتباطات است که تغییرات گسترده ای را مانند هر دگرگونی ناشی از فناوری سبب شده است. همچنین نتایج حاکی از آن است که کیفیت و کمیت استفاده از فضای مجازی تأثیر خود را بر فرهنگ شفاهی خانواده نشان می دهد، به طوری که با افزایش استفاده از فضای مجازی، کمیت و کیفیت ارتباط شفاهی ناشی از ارتباط افراد در دنیای واقعی و ارتباطات رودررو کاهش می یابد.

واژگان کلیدی: خانواده، پیشرفت، دانش آموزان

۱- مقدمه:

در طول تاریخ حیات بشر، خانواده به عنوان قدیمی ترین و ریشه دارترین نهاد انسانی در نهادهای نقش داشته است. به عبارتی خانواده محل ترویج ارزش ها، تعلیم روش های زندگی و درونی کردن مفاهیم ارزشی است که زمینه را برای ارتباطات متقابل اجتماعی در جامعه فراهم کرده است (جنادله و رهنما، ۱۳۹۷). چیزی که در این نهاد اهمیت بسزایی دارد، مسئله ارزش های خانواده است که از اساسی ترین عناصر نظام اجتماعی محسوب می شود. در ایران نگرشی مثبت نسبت به خانواده وجود دارد؛ چنانکه آن را بهترین مکان برای زندگی افراد می دانند و تدابیری نیز برای پایداری و تداوم آن اندیشیده اند. این نگرش مثبت امری مطلوب است. خانواده در طول تاریخ با دگرگونی های زیادی همراه بوده به طوری که تحقیقات بیانگر آن است که، این تغییرات تحت تأثیر شرایط اجتماعی بوده است (کاروالیو و همکاران؛ ۲۰۱۵).

خانواده، نهادهای اجتماعی با اشکال گوناگون زیستی، اقتصادی، حقوقی، روانی و جامعه شناختی است. در چند دهه اخیر این نهاد همانند دیگر نهادهای اجتماعی، به دلیل رشد شتابان اقتصادی، توسعه آموزش و پرورش، مهاجرت ها، رشد دانش فناوری های دیجیتال و رشد روزافزون شبکه های اجتماعی و رسانه ها، دچار تغییرات بنیادین در ارکان گوناگون زندگی اجتماعی، به ویژه تغییر در ارزش ها شده است (بصیری، ۱۴۰۲).

ارزش ها، عقاید افراد یا گروه های انسانی است که گوناگونی آنها عموماً از عادات جاری جامعه و هنجارهای گوناگون سرچشمه می گیرد. به عبارتی دیگر ارزش ها به عنوان الگوی رفتاری و اعمالی به شمار می آیند و نقشی اساسی در کنش های انسانی دارند. تغییر در ارزش ها و اعتقادات بنیادین بر رفتار اجتماعی، سیاسی و مذهبی اثرگذار است؛ بر این اساس وجود نابسامانی های درون خانواده مربوط به تغییر در ارزش های خانوادگی، پیامدهای ناشی از تغییر ارزش های خانواده و یا وجود ارزش های متفاوت و گاهی متناقض است. که این تغییر و تحولات به واسطه ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی، ارزش های اجتماعی خانواده ها را تحت تأثیر قرار داده است. لذا به نحو آشکاری الگوی خانواده قدیمی دگرگون شده و خانواده جدید پدید آمده و بسیاری از کارکردهای خانواده دچار اختلال شده است (علیشیری و موسوی زاده، ۱۳۹۵).

شبکه های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی به شمار می روند. افراد بسیاری در سنین و گروه های اجتماعی متفاوت در این شبکه ها کنار هم گرد می آیند و از این طریق با وجود فاصله ها در دنیای واقعی، با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند. به عبارتی دیگر شبکه های اجتماعی مجازی به محلی برای حضور اقشار مختلف جامعه، به ویژه نوجوانان و جوانان کشورهای مختلف دنیا و مکان تبادل آرا و افکار ایشان تبدیل شده است. این شبکه ها از گروه های عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده است که از طریق یک یا چند نوع از وابستگی ها به هم متصلند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه همگرا را تصویر می کنند (هادون و همکاران؛ ۲۰۱۶).

نکته مورد توجه در گسترش استفاده از فضای مجازی، آسیب های اجتماعی ناشی از آن است. همزمان با پیدایش این فضا، آسیب ها و تهدیدهایی متوجه نظام خانواده و ارزش های آن شده است. گزارش مطالعات سازمان ملی جوانان طی سال های ۱۴۰۰-۱۳۸۹ حاکی از آن است که نوجوانان بیشترین کاربران شبکه های اجتماعی هستند. به طوری که هر چه جوانان زمان بیشتری را در فضای مجازی سر کنند، در مقابل از میزان زمانی که صرف محیط اجتماعی واقعیشان خواهند کرد، کاسته خواهد شد. همچنین شبکه های اجتماعی صورت گرفته از کیفیت ارتباطات انسانی کاسته است که این مسئله طی چند سال آینده می تواند به یک نگرانی جدی تبدیل شود (ابوالقاسمی و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین در حوزه دانش آموزی مشاهده می شود که استفاده از فضای مجازی به مرور، کنترل خانواده ها و مدارس بر آموخته های نسل جدید و نیز کیفیت و جهت گیری های آموزشی و تربیتی خانواده ها، مدارس و جامعه را متأثر ساخته است. بنابراین لازمه تعادل در این محیط های مجازی، برخورداری از یک سری مهارت های فنی و فناوری است (کیلدر و وندي، ۲۰۱۷).

با توجه به اهمیت تعاملات خانواده و مدرسه، محققان زیادی به مطالعه تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر آن ها پرداخته اند. راجیو و جوبی لال^۴ (۲۰۱۵) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که برنامه ها و کانال های حساس و مداخله گر در شبکه های اجتماعی مجازی، تأثیرات زیادی بر شکل گیری رفتار و منش جوانان دارند. به طوری که تأثیرات منفی رسانه های موجود در تلفن همراه در امر توسعه نیز چشم گیر و قابل توجه است. همچنین خالد^۵ (۲۰۱۷) در پژوهش خود نشان داده است که اینترنت بر سرمایه اجتماعی و روابط بین افراد خانواده اثرگذار است. از نظر ۴۰٪ پاسخ دهندگان، این امر منجر به پیوند کم احساسی در روابط واقعی می شود؛ زیرا افراد بیشتر بر روابط مجازی تمرکز می کنند و اعتماد آن ها به محیط الکترونیکی افزایش

¹ Carvalho et al

² Haddon et al

³ Kildare & Wendy

⁴ Rajw & Jobilal

⁵ Khalid

می‌یابد. در مطالعه دیگری که توسط گاتی و ناپولی^۶ (۲۰۲۰) انجام شده است، به این نکته اشاره شده که نه تنها تأثیر واقعی شبکه‌های اجتماعی بر سیستم‌های خانواده مهم است؛ بلکه درک والدین از آن و میزان توانایی آن‌ها برای استفاده از رسانه‌های اجتماعی خود و فرزندانشان بدون آسیب رساندن به روابط خانوادگی اهمیت دارد. همچنین نامنه^۷ (۲۰۲۱) به بررسی تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر ارزش‌های خانواده پرداخته و به این نتیجه رسیده است که، استفاده از رسانه‌های اجتماعی در جامعه معاصر، تأثیرات مثبت و منفی بر خانواده دارد. به‌طوری که تأثیرات منفی این رسانه‌ها بیشتر ارزش‌های اصلی خانواده را شامل می‌شود.

در ایران علیپور ملاباشی (۱۳۹۶) در پژوهش خود به این بیان پرداخته است که ارزش‌های خانوادگی بر حسب طول زمان استفاده یا عدم استفاده از فضای مجازی و نوع استفاده از این فضا متفاوت است. همچنین پیشوایی و شکریگی (۱۳۹۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که فضای مجازی، دنیای وسیع و پیچیده‌ای است که گروه‌ها و افراد مختلف با گرایش‌ها، باورها و اعتقادات گوناگون در آن زندگی می‌کنند. رهبر و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای به این نتیجه رسیدند که فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی از عوامل اصلی بروز تفاوت نسلی هستند. همچنین بصیری (۱۴۰۲) در پژوهشی به تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که فضای مجازی از عوامل بسیار مهمی است که باعث گسترش روابط از لحاظ تجاری و تبادل فرهنگی می‌شود.

بنابراین با توجه به مطالعات داخلی و خارجی انجام شده می‌توان به این نکته اشاره کرد که، عوامل مختلفی بر تعامل بین خانواده و مدرسه تأثیرگذار است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها رسانه، فضای مجازی و فناوری است. بدین منظور پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه انجام گرفته است.

۲- روش شناسی:

این پژوهش از نوع مروری است و از مطالعات پیشین و آمار و اطلاعات موجود به‌عنوان منابع استفاده گردیده است. در این تحقیق تلاش شده است، تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه بر اساس منابع و داده‌های موجود مورد بررسی قرار گیرد.

۳- بحث درباره یافته‌ها

خانواده یکی از نظام‌های اولیه جوامع بشری است که با وجود تحولات اساسی در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده و هنوز در همه جوامع اهمیت اساسی دارد. خانواده مناسب‌ترین نظام برای تأمین نیازهای مادی روانی و معنوی بشر بوده و بهترین بستر را برای تأمین امنیت و آرامش روانی اعضا، پرورش نسل جدید، اجتماعی کردن فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی افراد فراهم آورده است. با این حال در عصر حاضر با گسترش رسانه‌های جدید به ویژه فضای مجازی، نظام خانواده دچار مشکلات و چالش‌های اساسی شده و حتی گاه اساس و تمامیت آن نیز زیر سؤال رفته است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۶). متأثر از این تحولات در بیشتر جوامع از جمله ایران مشکلات متعددی برای نهاد خانواده پدید آمده است. اختلافات خانوادگی، طلاق فرزندان بی سرپرست و بزهکاری نوجوانان و جوانان نشان‌دهنده مشکلات اساسی در خانواده‌ها است. سنت‌ها و اخلاقیات و روش‌هایی که به تقویت خانواده می‌انجامد، گاه متزلزل شده و دوری از هویت ملی و دینی، پذیرش هویت‌های دنیاگرایانه و دور از اخلاقیات انسانی، بسیاری از مردم ما را تهدید می‌کند (تاجیک اسماعیلی و عرفان، ۱۳۹۸).

در این راستا امروزه فضای مجازی جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی خانواده‌ها پیدا کرده است. حضور رسانه‌ها و به‌طور کلی رایانه شخصی، ارتباطات خانوادگی را دستخوش تغییر کرده است. به‌عبارتی دیگر استفاده از فضای مجازی فعالیت‌های روزانه را به گونه‌ای تغییر داده که مدت تعامل افراد خانواده با یکدیگر کاهش می‌دهد. در این میان نوجوانان به واسطه فراغت که دارند نسبت به دیگر بزرگسالان مدت زمان بیشتری را به اینترنت اختصاص می‌دهند (میلان و برومچ^۸، ۲۰۱۱). از طرف دیگر فضای مجازی کشمکش‌های جدیدی را در خانواده ایجاد می‌کند که شامل زمان استفاده از اینترنت، نوع صفحاتی که توسط نوجوان مورد استفاده قرار می‌گیرد و موارد دیگر است. چنانچه نوجوان و سایر اعضای خانواده در پیوندهای عاطفی و درک متقابل با سایر اعضای خانواده، دچار مشکل باشند، احساس تنهایی، افسردگی و بی‌تفاوتی کرده و برای جبران آن به یک دوست و یا سرگرمی خاص روی می‌آورند که اینترنت مناسب‌ترین محمل برای این مقصود است (پک تی ای و همکاران^۹، ۲۰۱۷).

به‌طور کلی فناوری و فضای مجازی به‌طور وسیعی در جامعه گسترش پیدا کرده و تمامی جنبه‌های زندگی افراد از خانواده و جامعه را در خود تلفیق کرده است. رشد روز افزون کاربران اینترنت در جهان، زندگی انسان‌ها را دگرگون کرده که در این میان طیف وسیعی از کاربران اینترنت را جوانان و

⁶ Gatti & Napoli

⁷ Nnmene

⁸ Millan & Bromage

⁹ Pek TA & Calvert

سایر اعضای خانواده تشکیل می‌دهند. در این بین اگرچه امروزه رشد روز افزون فناوری و استفاده اینترنت موجبات رفاه و آسایش خانواده‌ها را فراهم آورده است اما در عین حال می‌تواند به‌عنوان عاملی تهدید کننده برای خانواده محسوب شود. ویژگی‌های منحصر به فرد اینترنت از جمله محتوای تحریک آمیز، سهولت دسترسی، آسودگی و سادگی کار با رایانه، هزینه پایین و تحریک برانگیزی بصری، همگی موجب استقبال عظیم مردم در سراسر جهان شده است (انصاری و همکاران، ۱۳۹۷).

بر این اساس در این تحقیق سعی شده است به صورت کلی عوامل ناشی از فضای مجازی که ایجادکننده آسیب‌ها و آفت‌هایی برای خانواده هستند مورد بررسی قرار گیرد.

در راستای این تحولات و پیشرفت‌هایی که برای اینترنت به وجود آمده، گستره و سطح خدمات‌دهی و تأثیرگذاری آن نیز بر افراد جامعه جهان، افزایش چشمگیری پیدا کرده است و آن را به‌عنوان یک ابزاری اجتناب‌ناپذیر برای کاربرد در سطوح مختلف فردی، جمعی، محلی، ملی و جهانی تبدیل کرده است. اینترنت با سطح گسترده خدماتی خود و همچنین سطح گسترده جغرافیایی خود در عرصه جهانی باعث به وجود آمدن دنیایی جدید شده است. در این جهان جدید که جامعه اطلاعاتی نامیده شده است، انتخاب‌های فکری، تحقیقاتی، آموزشی، تفریحی، شغلی رو به رشد خواهد بود و تجارت الکترونیک، خدمات بهداشتی و پزشکی راه دور و خدمات تلفن بین‌المللی از طریق اینترنت جای اشکال سنتی را خواهد گرفت. همچنین فضای مجازی به مثابه یک رسانه جمعی نوشتاری بدون مواجهه با محدودیت‌های رسانه‌های نوشتاری واقعی این امکان را برای همه افراد فراهم می‌کند که آزادانه تا حد امکان هویت واقعی خویش، اندیشه‌ها و احساسات خود را به دیگری منتقل و از رهگذر امکان، بازتاب اندیشه‌ها و احساسات مخاطبان به ترمیم اندیشه‌ها و غنای احساسات خود مبادرت کنند (کریمی، ۱۳۹۶).

از طرفی فناوری اطلاعات عبارت است از نوعی فناوری که فرد را در ضبط، ذخیره‌سازی، پردازش بازیابی، انتقال و دریافت اطلاعات یاری می‌کند. به عبارتی دیگر فناوری اطلاعات و ارتباطات به یکدیگر وابسته هستند. به‌طوری که با در اختیار داشتن فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مختلف و پیشرفته، امکان برقراری سریع ارتباط و تبادل سریع اطلاعات بیش از پیش میسر شده است. که این پیشرفت‌ها و سایر پیشرفت‌ها در زمینه فناوری، تحولات زیادی را باعث شده است. از جمله آن‌ها شکل‌گیری فضای مجازی است که توانسته جنبه‌های مختلف زندگی بشری را تحت تأثیر قرار دهد. در این زمینه باید توجه داشت که فضای مجازی چیزی جدا از فضای واقعی نیست و تحت تأثیر فضای واقعی به‌وجود آمده است و به‌صورت متقابل بر آن تأثیر می‌گذارد و از آن تأثیر می‌پذیرد. این فضا به‌صورت‌های مختلف و در اشکال مختلف، فضای واقعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و باعث شکل‌گیری دنیای جدیدی در ارتباط با فضای واقعی شده است که مسائل، مشکلات و راه‌حل‌های مختلفی را به فضای واقعی ارائه می‌کند (عطایی، ۱۳۹۴). در دنیای کنونی جهان از طریق شبکه اینترنت به‌شدت متداخل شده و فواصل دور بسیار نزدیک و در جوار یکدیگر قرار گرفته است. این شبکه جهانی، فرصت‌ها و امکانات زیادی برای حکومت‌ها و ملت‌ها فراهم ساخته است اما نگرانی‌های فزاینده‌ای نیز در حفظ ارزش‌های حیاتی و امنیت ملی به‌وجود آورده است. بی‌شک رشد روزافزون اینترنت فواید و اهمیت غیرقابل انکاری دارد. چندان که در دوران حاضر، نقش محوری اینترنت چنان اساسی است که بدون آن امکان برنامه‌ریزی، توسعه، بهره‌وری در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و علمی در جهان آینده امکان‌پذیر نخواهد بود. پیشرفت در عرصه اطلاعات و ارتباطات و سایر پیشرفت‌ها در زمینه فناوری، تحولات زیادی را باعث شده که از جمله آن‌ها شکل‌گیری فضای مجازی است که توانسته است جنبه‌های مختلف زندگی بشری را تحت تأثیر قرار دهد. در راستای شکل‌گیری این فضا، مسائل و فرایندهای جدیدی پیش‌روی خانواده‌ها قرار گرفته است (بصیری، ۱۴۰۲).

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت، تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی اینترنت به‌عنوان یک پدیده نوین در اجتماعات انسانی در حال گسترش است. هر روز از سوی صاحب‌نظران و رسانه‌ها نقش مثبت اینترنت در توسعه اقتصادی و نقش منفی آن در توسعه فرهنگی و چالش‌هایی که پیش روی خانواده‌ها و اعضای آن قرار می‌دهد، برجسته‌تر می‌شود و در جهت بهبود آثار مثبت و کاهش پیامدهای منفی اینترنت نظرات و پیشنهادات فراوانی ارائه می‌شود. اینترنت در خانواده‌های مختلف کارکردهای مختلفی از جمله احیاکنندگی، بهبودبخشی، تخریبی و نابودکنندگی داشته است.

۴- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف از پژوهش حاضر، تدوین چهارچوبی برای صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان است. هدف اصلی رشد حرفه‌ای معلمان، بالا بردن کیفیت یادگیری دانش آموزان است. امروزه تغییرات عمیق در ساختار، برنامه درسی و جمعیت دانش‌آموزی، هویت حرفه‌ای معلمان را دچار بحران نموده است. فقدان صلاحیت‌های مرتبط برای برخورد با این موقعیت جدید باعث شده که بسیاری از معلمان هویت حرفه‌ای خود را در تنگنا ببینند. علاوه بر این، فشارهای داخلی برای پذیرفتن مسئولیت‌های جدید توسط معلمان، بین معلومات و دانش قبلی آنها فاصله انداخته و بحران هویت را عمیق‌تر و بیشتر کرده است. با بررسی مؤلفه‌های بیان شده توسط متخصصان، می‌توان چهارچوبی از صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان را به شرح زیر عنوان نمود: تسلط بر دانش مورد

تدریس، آشنایی با راهبردهای تدریس، مهارت مدیریت کلاس، دانش در مورد یادگیری، مهارت‌های توسعه حرفه‌ای، مهارت‌های ارتباطی و صلاحیت شخصیتی و رفتاری

پیشنهادهای

با توجه به یافته‌های به‌دست آمده، پیشنهادهای زیر ارائه شده است:

۱. از طریق ایجاد فرصت‌های آموزشی مستمر مانند برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی؛ بهبود دانش موضوعی، اصول برنامه‌ریزی درسی، روانشناسی رشد و روانشناسی یادگیری مدنظر قرار گیرد. همچنین می‌توان با مشارکت متخصصان، صرفه‌هایی را برای دروس مربوط به این ابعاد دانشی ویژه طراحی کرد.
۲. بهبود مهارت‌های طراحی آموزشی، مدیریت کلاس، معنادار کردن یادگیری، روش‌های تدریس فعال و نیز تدریس مبتنی بر رویکرد حل مسئله از طریق فرصت‌های آموزشی پویا مانند برگزاری دوره‌های کارورزی و آموزش تعاملی، مورد توجه قرار گیرد.
۳. ارتقای سواد رسانه‌ای معلمان از طریق ایجاد فرصت‌های آموزشی مستمر علمی و برگزاری جشنواره، کنگره و سمینارهایی با محوریت سواد رسانه‌ای و پیوند آن با یاددهی و یادگیری و اختصاص اعتبارات خاص برای فعالیت‌های پژوهشی در این زمینه مدنظر قرار گیرد.
۴. نظام ارزشیابی مبتنی بر ابعاد صلاحیت‌های حرفه‌ای طراحی شود و سیاست‌های کلی به شکلی باز تعریف شوند به‌طوری که در جذب، ارتقا و نگهداشت معلمان مبنای کار قرار گیرد.

نتیجه گیری

سرگرمی‌های موجود در محیط اینترنت و افزایش مدت زمان استفاده از اینترنت ملازم با انزوای کاربر است. او برای اینکه بتواند مدت بیشتری برای گشت و گذار در فضای مجازی صرف کند، باید سایر روابط خود را در زندگی روزمره به حداقل ممکن کاهش دهد. فضای مجازی با داشتن شرایط دل‌انگیز و کاذب مجازی، به‌خصوص برای جوانان، می‌تواند باعث گسیختگی تمام ابعاد زندگی آن‌ها شده و آن‌ها را از خانواده دور کرده و به عمق انزوایی و تنهایی بکشاند. افراد وابسته به اینترنت وقت کمتری از زندگی خود را به مردم اختصاص می‌دهند و در عوض بیشتر اوقات را در انزوا وقف فضای مجازی می‌کنند. فضای مجازی نقش گفتگو را کم‌رنگ‌تر کرده است و زنگ خطر جدی را برای ارتباطات انسانی به‌صدا درآورده است. استفاده زیاد از فضای مجازی با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. تکیه بیش از حد به استفاده از فضای مجازی، منشأ ایجاد اختلالاتی نظیر اعتیاد اینترنتی، افزایش اضطراب، منفی‌کاری، پنهان‌کاری، اختلال در فعالیت‌های زندگی، جدایی از جامعه، طلاق، شکست‌های تحصیلی و مشکلات مالی می‌شود (تقی‌پور و فولادی کیا، ۱۳۹۷).

در بسیاری از محیط‌های مجازی، برخی کاربران خود را گرفتار سبک زندگی اینترنتی می‌سازند، به‌طوری که می‌خواهند زمان هر چه بیشتری را به اینترنت اختصاص دهند. این امر گاه باعث می‌شود که زندگی شخصی خود را نادیده گرفته و از آن غفلت کنند. احساسات رو به تزاید افسردگی، نومیدی، سرخوردگی، از خودبیگانگی، گناهکاری، شرمساری و خشم می‌توانند از علایم هشداردهنده استفاده آسیب‌زا از فضای مجازی باشند.

آسیب‌های دیگر فضای مجازی، شکل‌دهی به سبک‌ها و دعوای خانوادگی و کم‌رنگ کردن عواطف میان اعضای خانواده است که ارکان خانواده را متزلزل کرده و سلامت روانی اعضای آن را به خطر می‌اندازد. که این آسیب‌ها و سبک‌های خانوادگی پدیده‌ای بسیار پیچیده و چندوجهی است و باید از دیدگاه‌های گوناگون روانی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و ارتباطی مورد مطالعه قرار گیرد. بر این اساس، از آنجا که بدون شکل از اوایل قرن بیستم با توسعه رسانه‌های جمعی میزان ارتباطات میان فردی کاهش یافته است، در سازمان‌ها، اجتماعات فAMILI و در خانواده‌ها، افراد کمتر گفتگو می‌کنند و یا اینکه تمایل به گفتگو در بین انسان‌ها کم شده است. به عبارتی دیگر فضای مجازی نقش گفتگو را کم‌رنگ‌تر کرده است و زنگ خطر جدی را برای ارتباطات انسانی به صدا درآورده است. امروزه هر کدام از اعضای خانواده وقتی از محل کار به کانون گرم خانواده بر می‌گردند، به اتاق خود رفته و سرگرم فعالیت با کامپیوتر خود و اینترنت می‌شوند (خوش صفا و کفاشی، ۱۳۹۶).

به طور کلی، شناخت و آگاهی در برخورد با هرگونه پدیده و فرایندی، حرف اول را در تشخیص خوبی یا بدی می‌زند. آشنایی با دنیای فضای مجازی زمینه تغییر و تحول را در زندگی بشر به وجود آورده است. هر چه این شناخت بیشتر باشد، نوع و نحوه استفاده از این فناوری نیز بهتر و مطلوب‌تر خواهد بود. خانواده در نوع استفاده فضای مجازی، در جهت کم کردن آسیب‌ها و بالا بردن سطح آگاهی و دانش و بهره‌وری از این فناوری نیز بهتر و مطلوب‌تر خواهد بود. در عین حال خانواده در نوع استفاده از فضای مجازی و در جهت کم کردن آسیب‌ها و بالا بردن سطح آگاهی و دانش و بهره‌وری از این فناوری برای ارتقای سطح اقتصادی و اجتماعی خود، کم کردن آسیب‌ها، نیازمند شناخت بهتر فضای مجازی است تا بتواند آسیب‌های ناشی از آن را تا حد امکان در خود و در بین اعضا کاهش دهد. در ارتباط با این موضوع راهکارها و پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- فراهم کردن زمینه‌ها و وقت کافی برای در کنار هم بودن اعضای خانواده به طرق مختلف
- ایجاد فضای عاطفی و احساسی در جامعه برای جلوگیری از کمرنگ شدن وابستگی‌ها و علایق بین اعضای خانواده
- کاهش مطالب و متون غیراخلاقی و غیرفرهنگی از طریق فیلترکردن آن‌ها برای جلوگیری از بین رفتن حجاب بین افراد خانواده
- توسعه فضا و زمینه‌ها برای مسئولیت‌پذیری اعضای خانواده نسبت به یکدیگر و نسبت به سایر افراد جامعه
- به وجود آوردن فضای اینترنتی جذاب و کنترل شده مطابق با فرهنگ و ساخت اجتماعی کشور
- ایجاد زمینه در فضای اینترنتی برای حضور مشارکتی اعضای خانواده در آن و استفاده و بهره‌وری از امکانات سرگرمی‌های مشترک

منابع

- ابوالقاسمی، محمود؛ نوروزی، عباسعلی و طالب زاده نوبریان، محسن. (۱۳۹۲). تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده از منظر هویت دینی و ملی. *مطالعات ملی*، ۱۴(۵۵): ۳-۲۴.
- انصاری، ابراهیم؛ کیانپور، مسعود و عطایی، پری. (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر استفاده از فضای مجازی بر فرهنگ شفاهی (مورد مطالعه: شهر اصفهان). *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹(۶۹): ۴۰-۱۸.
- بصیری، اقدس. (۱۴۰۲). تأثیر رسانه، فضای مجازی و فناوری بر تعاملات خانواده و مدرسه. *تحقیقات در تعلیم آموزش و پرورش*، ۱(۳): ۷۸-۴۹.
- پیشوایی، ملیحه و عالییه شکریگی. (۱۳۹۷). مروری بر تأثیر شبکه‌های اجتماعی و مکانیسم تأثیرگذاری آن بر ارزش‌های خانواده. *دومین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، مشاوره، تعلیم و تربیت، تهران*.
- تاجیک اسماعیلی و عرفان، سمیه. (۱۳۹۸). رابطه نحوه برخورد مدارس با استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی مجازی. *فصلنامه علوم خبری*، ۸(۳۲): ۱۶۳-۱۸۲.
- تقی‌پور، فائزه و فولادی‌کیا، احسان. (۱۳۹۷). نقش فعالیت در شبکه‌های اجتماعی در تحکیم ارزش‌های خانواده در بین جوانان شهرستان خمینی‌شهر. *اولین همایش ملی مدیریت با تأکید بر حمایت از کالا و خدمات ایرانی، آباده*.
- جنادله، علی و رهنما، مریم. (۱۳۹۷). بازنمایی آسیب‌شناسانه رسانه‌های نوین در مطالعات خانواده (فرا تحلیل مقالات چاپ شده در خصوص تأثیر رسانه‌های نوین بر خانواده). *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۱۶(۴): ۴۰-۱.
- خوش‌صفا، حسن و کفاشی، مجید. (۱۳۹۶). بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و ارزش‌های خانواده. *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۶(۲۳): ۲۰۰-۱۷۳.

- رهر، عباسعلی؛ خرمشاد، محمدباقر و آدمی، علی. (۱۳۹۹). تبیین تفاوت نسلی در جامعه امروز ایران بر پایه ارزش های هویتی. *مطالعات ملی*، ۲۱(۱): ۴۷-۶۵.
- علیشیری، سعید و موسوی زاده، احترام سادات. (۱۳۹۵). فضای مجازی و نظام تعلیم و تربیت. *سومین کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی*. برلین، آلمان، ۱۹ تیرماه ۱۳۹۵.
- عطایی، پری. (۱۳۹۴). تحلیل جامعه شناختی تاثیر فضای مجازی بر ارتباطات افراد در خانواده ها (مورد مطالعه: شهر اصفهان). *دومین کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی*، ۲۸ اسفند ماه ۱۳۹۴.
- علیپور ملاباشی، یاور. (۱۳۹۶). بررسی میزان تأثیر استفاده از فضای مجازی بر ارزشهای خانواده (مطالعه موردی: معلمان مقطع متوسطه سازمان آموزش و پرورش شهرستان اردبیل). *اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی*، تهران.
- قنبری برزبان، سیف زاده، علی و محمدی. (۱۳۹۶). خانواده دیجیتال، هویت دینی و ارزش های خانوادگی: پیمایشی در شهر اصفهان. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۳۵، ۵۰-۲۹.
- کریمی، محمدهادی. (۱۳۹۶). تأثیرات رسانه در تربیت فرزندان و سبک زندگی آنان در خانواده. *مدیریت رسانه*، ۳۸.
- Carvalho, Joana; Rita Francisco, & Ana P. Relvas. (2015). Family functioning and information and communication technologies: How do they relate? A literature review. *Computers in Human Behavior*, 45: 99-108.
- Gatti, F. Napoli, Imacolatadi. (2020). Family and media use International journal Environ Res Public Health, <https://www.researchgate.Net/publication>
- Haddon, Leslie, & Enid Mante-Meijer. (2016). Parental mediation of internet use: Evaluating family relationships. In *Generational use of new media* (pp. 31-48). Routledge
- Kildare, Cory A., & Wendy Middlemiss. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A literature review. *Computers in Human Behavior*, 75: 579-593.
- Khalid, A. (2017). Impact of internet on social connections in family system: A survey study of residents in lahore. *Arts and Social Sciences Journal*, 8(3): 1-6.
- Millan, N., & Bromage, A. (2011). An initial approach to the integration of Web 2.0 technologies in the research environment. *Interactive Technology and Smart Education*, 8(3): 148-160
- Nnamene, Eevaristus, Chuma. (2021). Impact of Social media on Family Valus, Sapientia Foundation Journal of Education. *Sciences and Gnder Studies (SFJESGS)*, 3(1): 33-394.
- Pek TA, Yermolayeva YA, & Calvert SL. (2017). social networking experiences. *Journal of Applied. Developmental Psychology*, 25(2): 124-139.
- Rajjev., M.M., Jobilal. (2015). Effects of Social Media on Social Relationships: A Descriptive Study on the Impact of Mobile Phones among Youth Population. *Inteernational resarch Journal of Social Sciences*, 4